

ХАРАКТЕРИСТИКА УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ОВС

Представлено результати теоретичного аналізу проблеми управлінської компетентності майбутніх офіцерів ОВС. Проаналізовано українські та зарубіжні дослідження за змістом і структурою управлінської компетентності керівників, ураховуючи особливості управлінської діяльності в правоохоронній діяльності. Визначено основні психологічні компоненти управлінської компетентності майбутніх офіцерів ОВС: мотиваційний, емоційно-вольової, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний і рефлексивний компоненти.

Ключові слова: *управлінська компетентність, структура управлінської компетентності, офіцер ОВС.*

Постановка проблеми. В умовах сучасних суспільно-економічних і політичних трансформацій, входження України до європейського освітнього простору, а також реформування правоохоронної системи нашої держави особливого значення набуває вирішення проблеми якості підготовки майбутніх офіцерів до професійно-управлінської діяльності. Сучасний офіцер правоохоронних органів повинен бути професіоналом у різних видах діяльності, зокрема в управлінській, оскільки на нього покладаються обов'язки керівника. Якість управлінської діяльності офіцерів ОВС визначається рівнем їх управлінської компетентності.

Від авторитету офіцера, організації впливу його на підлеглих, уміння приймати відповідальні рішення, домагатися їх реалізації, організувати не лише власну діяльність, але й роботу колективу загалом залежить стабільність ефективної діяльності підрозділів в екстремальних умовах. На жаль, сьогодні багатьом офіцерам бракує професійно важливих індивідуально-психологічних якостей, управлінських умінь і навичок. Тому, дедалі більшої актуальності набуває питання підвищення ефективності управлінської діяльності завдяки розвитку управлінської компетентності курсантів вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України під час підготовки до професійної діяльності.

Стан дослідження. Аналіз психологічної та фахової літератури свідчить, що здійснено велику кількість досліджень, спрямованих на вивчення управлінської компетентності керівника. Зокрема, цю

проблему всебічно розглядали українські та зарубіжні науковці: І. П. Андріаді, Є. М. Белова, Л. М. Ващенко, А. Л. Журавльов, В. Г. Зазакін, В. П. Казміренко, Л. М. Карамушка, Н. Л. Коломінський, Р. Л. Кричевський, Л. І. Макодзей, Л. Е. Орбан-Лембрик, Р. Пейтон, В. В. Третяченко, Ю. Л. Трофімов, Д. Френсіс, Р. Х. Шакуров, В. М. Шепель, Ю. М. Швалб, Б. Швальбе, Я. І. Шкурко, Г. Й. Юркевич і ін. Дослідженням управлінської компетентності військових керівників здійснювали В. С. Афанасенко, О. В. Бойко, П. Ю. Гончаров, Т. М. Мацевко, В. П. Печенізький, працівників ОВС у процесі їхнього професійного становлення – Т. В. Казак, Є. А. Лобанов. Однак, попри доволі широкий спектр досліджень, управлінська компетентність офіцера ОВС, її зміст і структура вивчені недостатньо.

З огляду на це, **метою** статті є розкриття сутності управлінської компетентності майбутнього офіцера ОВС, опис її структурних компонентів.

Виклад основних положень. Ефективність функціонування правоохоронної системи держави залежить насамперед від високої науково обгрунтованої організації управління на всіх її ієрархічних рівнях. Суб'єктом управлінської діяльності є керівник, який виконує функції організації виконання управлінських рішень, координації дій підлеглих, контролю, мотивації, прогнозування та несе персональну відповідальність за успішність виконання поставлених завдань із забезпечення захисту прав і свобод громадян [7]. Для успішного виконання поставлених завдань необхідний офіцер з високо розвинутою управлінською компетентністю.

Управлінська компетентність є складовою структури професійної компетентності фахівця правоохоронної діяльності та виступає передумовою успішного виконання професійних завдань [1]. Для офіцера ОВС успішно діяти і взаємодіяти в системах «людина-людина», «людина-колектив» вкрай важливо, тому управлінську компетентність варто розглядати як фундаментальну складову професійної компетентності працівника правоохоронної діяльності. Для того, щоб курсант у майбутньому став успішним офіцером, у нього має бути сформований високий рівень управлінської компетентності.

Узагальнюючи результати досліджень у сучасній практиці (Р. П. Вдовиченко, А. А. Грушевої, Л. І. Макодзей), ми визначили, що управлінську компетентність варто трактувати як складне індивідуально-професійне утворення, що інтегрує професійні теоретичні знання, практичні уміння, навички, професійно-особистісні та індивідуально-психічні якості для забезпечення готовності ефективно здійснювати управлінську діяльність [3].

Вирішення проблеми ефективного формування управлінської компетентності у майбутніх офіцерів ОВС залежить від знання структури останньої. Отож, є нагальна наукова потреба проаналізувати вітчизняні і зарубіжні дослідження щодо змісту та структури управлінської компетентності керівників, урахувуючи особливості управлінської діяльності у правоохоронній діяльності, визначити на цій основі структуру управлінської компетентності майбутнього офіцера ОВС.

П. Ю. Гончаров інтерпретує управлінську компетентність курсанта військового інституту внутрішніх військ як інтегративну властивість особистості, яка виражається в сукупності компетенцій в управлінській сфері, комунікативних здібностях поведінки у військовому середовищі, що дозволяє ефективно планувати і здійснювати управлінську діяльність, а також аналізувати її результати [5, с. 124]. Він зазначає, що специфіка управлінської компетентності обумовлена діями загальних, особливих і одиничних вимог до військової служби, а сутність і структура визначаються сформованістю у майбутнього офіцера комплексу якостей, які відповідають вимогам, цілям, завданням і характеру сучасної управлінської діяльності.

Т. М. Мацевко під управлінською компетентністю магістра військово-соціального управління розуміє стан опанування офіцером у процесі професійної підготовки системою управлінських знань, навичок і вмінь, культурою військового менеджера та сформованістю у нього особистісних, професійних і провідних індивідуально-психічних якостей [8, с. 36].

В. М. Смирнов розглядає управлінську компетентність керівника як систему його внутрішніх ресурсів, необхідних для організації ефективного керівництва підлеглим підрозділом; досконале знання своєї справи, можливих способів і засобів досягнення намічених цілей [9, с. 18].

Відтак управлінська компетентність майбутнього офіцера ОВС розуміється нами як інтегральна властивість особистості, що виражається в здатності опанувати офіцером у процесі професійної підготовки управлінськими знаннями, вміннями, навичками та професійно важливими якостями, які дозволять ефективно планувати та здійснювати управлінську діяльність.

На основі аналізу підходів до розуміння термінів «компетентність», «управлінська компетентність» П. Ю. Гончаровим розроблено структурну модель управлінської компетентності курсанта військового інституту внутрішніх військ [5].

Розглянемо коротко зміст перелічених компетенцій, виділених у структурі управлінської компетентності.

1. *Мотиваційно-ціннісна компетенція* представлена так: знання про сутність управлінської діяльності; розуміння почуттів, учинків, мотивів поведінки інших людей.

2. *Когнітивна компетенція* відображена так: 1) пізнання, що характеризуються формуванням ставлення майбутніх офіцерів до суспільства, громадської системи в цілому, праці, своєї професії, інших людей, до себе, до виконання службових завдань; 2) пізнання сенсу видів діяльності, в яких формується професійний обов'язок, його особистісний зміст; 3) застосування майбутніми офіцерами психолого-педагогічних знань в організації своєї управлінської діяльності, а також інших людей; 4) знання про практичні способи управлінської діяльності офіцерів, з огляду на їхні уявлення про професійний обов'язок.

3. *Діяльнісна компетенція* висвітлена так: 1) уміння та навички виконувати обов'язки, правові і моральні норми; 2) вміння та навички, необхідні майбутньому офіцеру в побудові правильних взаємовідносин між учасниками управлінської діяльності в колективі; 3) навички, що дозволяють спостерігати за почуттями інших людей, розуміти мотиви їхньої поведінки і вчинків; 4) знання, вміння та навички застосувати доцільні способи і прийоми, стилі управлінської діяльності, практичної реалізації управлінських рішень.

4. *Рефлексивна компетенція* представлена так: 1) рефлексія системи відносин з управлінської компетентності офіцера; 2) оцінка ефективності своєї підготовленості у військових ВНЗ до майбутньої соціальної ролі офіцера-управлінця; 3) самоаналіз умов управлінської діяльності; 4) внесення коректив у свою подальшу діяльність з саморозвитку управлінської компетентності.

5. *Емоційно-вольова компетенція* обґрунтована так: 1) морально-ділові та управлінські якості офіцера-управлінця; 2) організаторські та управлінські здібності, що дозволяють формувати сприятливе середовище у військовому колективі; 3) здатність формувати та згуртовувати військовий колектив.

Перелічені компетенції в сукупності з утвореними ними взаємозв'язками утворюють таку інтегровану властивість особистості, як управлінська компетентність.

Т. М. Мацевко у структурі управлінської компетентності майбутніх магістрів військового профілю виділив такі основні компоненти:

- *мотиваційний* (потреби кар'єрного зростання, бажання самоствердження);
- *емоційно-вольовий* (гнучкість, врівноваженість, стійкість, терплячість, надійність, наполегливість у реалізації управлінських

функцій, дотримання моральних принципів під час ухвалення рішень, адаптивність особистості до умов управлінської діяльності);

– *когнітивний* (загальноуправлінські знання; психолого-педагогічні знання; військово-управлінські знання, знання вимог управлінської діяльності на оперативно-тактичному рівні та засвоєння її досвіду);

– *операційно-діяльнісний* (володіння способами, прийомами, вміннями щодо процесу аналізу, синтезу, узагальнення і порівняння отриманої управлінської інформації; володіння управлінськими уміннями і навичками);

– *особистісний компоненти* (самооцінка, прийняття відповідальності за результат своєї управлінської діяльності) [8].

Здійснений аналіз досліджень і підходів до розуміння та визначення структури компетентності фахівців у різних видах професійної діяльності, психологічної сутності та структури готовності особистості до професійної діяльності, а також урахування особливостей формування та прояву компетентності в умовах поліфункціональної професійної діяльності дає змогу визначити структуру управлінської компетентності майбутніх офіцерів ОВС.

Під час здійснення порівняльного аналізу структури управлінської компетентності нами виявлено такі основні психологічні компоненти управлінської компетентності майбутніх офіцерів ОВС: *мотиваційний, емоційно-вольовий, когнітивний, операційно-діяльнісний, особистісний та рефлексивний*.

Мотиваційний компонент (сукупність мотивів – «Я хочу») – це сукупність мотивів, адекватних цілям і завданням управлінської діяльності майбутнього офіцера ОВС, а також цілей, потреб, ціннісних установок актуалізації в управлінській компетентності. Він зумовлений важливістю позитивної мотивації до професійно-управлінської діяльності офіцера, яка є важливою складовою його професійної спрямованості.

Мотиваційний компонент характеризується активним прагненням офіцера до пізнання, спілкування, самовизначення; самовдосконалення, підвищення власної управлінської компетентності, особистісного зростання; прагненням до найбільш повної самореалізації саме в цій діяльності; професійно значущими потребами кар'єрного зростання; підвищенням соціального статусу; бажанням соціальної й правової захищеності; бажанням матеріально-фінансової стабільності; розвинутими ціннісними орієнтаціями; сформованими соціальними установками щодо управлінської діяльності; прагненням до професійних досягнень [4; 5; 8; 10].

Емоційно-вольовий компонент (психологічні якості – «Я можу») управлінської компетентності майбутнього офіцера ОВС визначається самоорганізацією, стійкою емоційною рівноваженістю та розвиненими самовольовими якостями особистості. Він охоплює енергійність, терплячість, витримку, завзятість, сміливість, самоконтроль, самообілізацію, зібраність, рішучість, стриманість, надійність, цілеспрямованість, ініціативність, наполегливість у реалізації управлінських функцій; уміння опановувати та корегувати емоції, які виникають у виконанні управлінської діяльності; уміння управляти своїми діями в службових ситуаціях, здійснювати вплив на своїх підлеглих у реальних управлінських ситуаціях; дотримання моральних принципів; адаптивність особистості до умов управлінської діяльності, що виражається у здатності до своєчасного реагування на обстановку, що різко змінюється.

Психологічні якості, які становлять основу емоційно-вольового компоненту, обумовлюють індивідуальну своєрідність прояву управлінської компетентності, забезпечують стійкість ресурсів за впливу несприятливих факторів. У структуру цього компоненту повинні бути включені організаторські, лідерські, вольові, комунікативні групи якостей, які відображають загальну здатність керівника до управлінської діяльності. Отже, для такого компоненту характерною є здатність до емоційно-вольової регуляції, позитивного емоційно-оцінного ставлення до управлінської діяльності і важливості розвитку управлінської компетентності в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців [5; 8; 10].

Когнітивний компонент (система знань – «Я знаю») забезпечує інформаційну обізнаність офіцера про зміст управлінської діяльності, особливості і умови здійснення управлінських функцій, тобто базується на інтелектуальних особливостях особистості. Враховуючи специфіку управлінської діяльності офіцера, цей компонент охоплює такі знання про зміст, методи, форми та технологію управлінської діяльності; управлінське мислення; вміння аналізувати та проєктувати реальні проблемні ситуації; знання про практичні способи управлінської діяльності офіцерів, дотримуючись їхніх уявлень про професійний обов'язок; сукупність психологічних знань, необхідних для конструктивної управлінської взаємодії; ставлення майбутніх офіцерів до своєї професії, до інших людей, до себе, до виконання службових завдань; здатність до цілепокладання і прийняття ефективних управлінських рішень; діагностику ефективності виконання поставлених завдань; прогнозування та корегування управлінської діяльності [5; 8; 10].

Операційно-діяльнісний компонент управлінської компетентності (комплекс умінь і навичок – «Я – вмію») – взаємозалежний

комплекс управлінських умінь і навичок, що забезпечують якісну реалізацію управлінських функцій в правоохоронній діяльності. Цей компонент функціонує у вигляді способів діяльності, необхідних офіцеру-управлінцю для проектування власної технології управління та організації в правоохоронній діяльності, конструювання логіки управлінського процесу, прийомів самостійного і мобільного розв'язання управлінських завдань, прийняття швидких та ефективних рішень, генерування ідей, творчого мислення, що в цілому сприяє підвищенню його професіоналізму. Характеризується знаннями, вміннями та навичками застосування доцільних способів і прийомів управлінської діяльності, практичної реалізації управлінських рішень; вміння визначати стратегічні цілі, прогнозувати, організувати, оцінювати та аналізувати управлінську діяльність; сформованість комунікативних навичок (установлення контакту, комунікативна ініціатива, культура мовлення); застосуванням оптимального стилю керування діяльністю підрозділу в екстремальних ситуаціях; уміннями і навичками, необхідними майбутньому офіцеру у формуванні правильних взаємовідносин між учасниками управлінської діяльності в колективі; мобілізація колективу, оптимально ефективні професійні дії для реалізації планів; забезпечення хороших умов для розвитку підлеглих; навичками, що дозволяють спостерігати за почуттями інших людей, розуміти мотиви їхньої поведінки і вчинків; вміння організовувати свій час, володіння навичками самоменеджменту [5; 6; 8; 9; 10].

Особистісний компонент (сукупність характеристик) – це сукупність важливих індивідуально-особистісних характеристик офіцера-управлінця, які впливають на його професійно-управлінську діяльність. До характеристик особистісного компоненту можна віднести самопізнання, самоаналіз, самоактуалізацію, сформованість особистої Я-концепції; адекватність самооцінки; здатність до впливу на інших, усвідомлення відповідальності за результат своєї управлінської діяльності; володіння прийомами самореалізації й розвитку індивідуальності в межах професії офіцера; здатність проектувати свій подальший професійний розвиток; креативність, здатність до творчої діяльності. Військовий управлінець із розвинутою самосвідомістю адекватно оцінює власну активність і можливість до здійснення управлінських функцій, а отже, здатен до реалізації відповідальності за ефективність і результати власної управлінської діяльності [5; 6; 8].

Рефлексивний компонент управлінської компетентності проявляється в умінні свідомо контролювати рівень власного розвитку та результати своєї діяльності; умінні володіти проявом своїх почуттів (саморегуляція); умінні оцінювати правильність сформульованих

цілей, їх перетворення в ті або інші завдання; здатності до самоуправління (самоменеджмент); корекції власної поведінки і діяльності щодо поставлених цілей, конкретної ситуації і результатів самопізнання власних ділових, особистісних якостей і психофізичних особливостей; у спроможності оцінювати власні професійні можливості; готовності до професійної рефлексії, внесення коректив у свою подальшу діяльність із саморозвитку управлінської компетентності; у прагненні до удосконалення управлінської діяльності й адекватної її самооцінки. Рефлексивний компонент передбачає сформованість таких якостей, як схильність до самоаналізу, здатність до передбачення, ініціативність, креативність, впевненість у собі, критичне рефлексування та прогнозування результатів діяльності. Він є регулятором особистісних досягнень, вдосконалення майстерності, професійного зростання, формування індивідуального стилю роботи, самоуправління, самопізнання, самоаналізу управлінської діяльності, розвитку рефлексивних здібностей [4; 5; 10].

Виокремлення рефлексивного компонента є важливим, оскільки він визначає рівень розвитку самооцінки та власну значущість, пізнання себе, професійну саморегуляцію, розуміння відповідальності за результати своєї діяльності, самореалізацію в процесі професійної діяльності, прагнення до досконалості професійної діяльності й адекватна її самооцінка.

Діяльність керівника в органах внутрішніх справ пов'язана з високим психологічним навантаженням, оскільки протікає в нестандартних напружених ситуаціях за вирішення важливих державних завдань. Ураховуючи всі особливості такої діяльності, ефективність виконання керівником своїх основних службових обов'язків залежатиме від наявності певних професійно важливих якостей. Саме тому надійність діяльності керівника в системі ОВС можлива лише за наявності високої управлінської компетентності, у якій здатність до самостійного та свідомого виконання конкретних службових завдань поєднується з професійно важливими якостями особистості.

Висновки. Аналізуючи психологічну літературу вітчизняних і зарубіжних учених щодо змісту управлінської компетентності керівників, ми з'ясували, що *управлінську компетентність майбутнього офіцера ОВС* варто розглядати як інтегральну властивість особистості, яка виражається в здатності опанувати офіцером у процесі професійної підготовки управлінськими знаннями і вмінням ефективно їх використовувати в практичній діяльності, професійно важливими якостями та здатностями, що дозволять ефективно планувати та здійснювати управлінську діяльність.

У процесі порівняльного аналізу структури управлінської компетентності виявлено, що управлінська компетентність майбутніх офіцерів ОВС складається з таких основних компонентів: *мотиваційного* (сукупність мотивів адекватних цілям і завданням управлінської діяльності майбутнього офіцера ОВС), *емоційно-вольового* (забезпечує стійкість ресурсів офіцера за впливу несприятливих факторів), *когнітивного* (забезпечує інформаційну обізнаність офіцера про зміст управлінської діяльності, особливості і умови здійснення управлінських функцій), *операційно-діяльнісного* (забезпечує якісну реалізацію управлінських функцій в правоохоронній діяльності завдяки наявності комплексу управлінських умінь і навичок), *особистісного* (сукупність важливих індивідуально-особистісних характеристик офіцера-управлінця) та *рефлексивного* (забезпечує самоуправління та свідомий контроль результатів своєї діяльності) компонентів.

Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо у проведенні констатуючого експерименту для дослідження рівня розвитку психологічних компонентів управлінської компетентності у майбутніх офіцерів ОВС.

1. Борисюк О. М. Характеристика професійної компетентності майбутніх офіцерів ОВС / О. М. Борисюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник наукових праць; гол. ред. В. В. Серeda. – Львів: ЛьвДУВС, 2014. – Вип. 1. – 292 с.

2. Варій М. Й. Загальна психологія: підручник (для студ. психол. і педагог. спеціальностей) / М. Й. Варій. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 1007 с.

3. Вдовиченко Р. П. Управлінська компетентність керівника школи / Р. П. Вдовиченко. – Х.: Основа, 2007. – 112 с.

4. Вишпольська В. Ф. Зміст та структура професійної компетентності фахівця з міжнародних економічних відносин / В. Ф. Вишпольська // Вісник Запорізького національного університету: Педагогічні науки. – Запоріжжя: ЗНУ, 2008. – № 1. – С. 57–61.

5. Гончаров П. Ю. Содержание управленческой компетентности курсантов военных институтов внутренних войск МВД России / П. Ю. Гончаров // Педагогический журнал. – М.: Аналитика Родис, 2013. – № 1–2. – С. 124–132.

6. Казак Т. В. Управленческая компетентность сотрудников органов внутренних дел в структуре их профессионального становления / Т. В. Казак, Е. А. Лобанов // Психопедагогика в правоохранительных органах. – Омск: Изд-во Ом. юрид. ин-та МВД России, 2007. – № 4 (31) – С. 33–35.

7. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М.: Международн. гуманитарн. фонд «Знания», 1996. – 247 с.

8. Мацевко Т. М. Психологічні особливості розвитку управлінської компетентності майбутніх магістрів військового профілю: дис. ... канд. психол. наук / Т. М. Мацевко. – К., 2007. – 225 с.

9. Смирнов В. Н. Профессиональная компетентность и стиль управления командира в экстремальных условиях / В. Н. Смирнов // Психопедагогика в правоохранительных органах. – Омск: Изд-во Ом. юрид. ин-та МВД России, 2007. – № 4 (31). – С. 17–20.

10. Часовских В. И. Психология управленческой компетентности руководителя / В. И. Часовских. – М.: ВУ, 2003. – 221 с.

Борисюк О. Н. Характеристика управленческой компетентности будущих офицеров ОВД

Представлены результаты теоретического анализа проблемы управленческой компетентности будущих офицеров ОВД. Проанализированы украинские и зарубежные исследования, касающиеся содержания и структуры управленческой компетентности руководителей, с учетом особенностей управленческой составляющей правоохранительной деятельности.

Определены основные психологические компоненты управленческой компетентности будущих офицеров ОВД: мотивационный, эмоционально-волевой, когнитивный, операционно-деятельностный, личностный и рефлексивный компоненты.

Ключевые слова: управленческая компетентность, структура управленческой компетентности, офицер ОВД.

Borysjuk O. M. Performance of management competence of the future internal affairs officers

The article includes results of theoretical analysis of the problem related to the management competence of the future internal affairs officers. Ukrainian and foreign researches were analyzed in terms of content and structure of management competence of the leaders as well as special features of management in law-enforcement activity. It has been identified that management competence of the future internal affairs officers is an integral performance of a person that involves the officer's ability to master knowledge on management in a process of professional education, including necessary skills and important professional capabilities that allow to plan and perform management effectively. Management competence structure comparative analysis has identified the main psychological components of management competency needed for the future internal affairs officers as follows: motivational (combination of motivations related to appropriate goals and objectives of the management of the future internal affairs officers), emotional and volitional (provide resistance of the officer's resources against impact of adverse factors), cognitive (provide officer with information about content of management activities, peculiarities and conditions of management functions), activity-oriented (provide efficient implementation of management functions in law-enforcement by variety of management skills and competence), individual (combination of essential personal performance of a manager-officer) and reflexive (provide self-control and appropriate control over own results).

Key words: management competence, structure of a management competence, internal affairs officer.

Стаття надійшла 13 квітня 2015 р.